ՀԱՅ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀՀ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ

ՄՆԱՑԱԿԱՆՅԱՆ Ա.Ս.

Թուրքիայի կողմից Հայաստանի Հանրապետության (այսուհետև՝ Հայաստան) հանդեպ որդեգրած մերժողական և անթաքույց թշնամական քաղաքականությունը տարածաշրջանի անվտանգության միջավայրն ապակայունացնող և բաժանարար գծեր ձևավորող իրական գործոն է[1]: Թուրքիայի որդեգրած քաղաքականությունը պայմանավորված է Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտությամբ և Հայոց ցեղասպանության միջազգային ճանաչման խնդրով[2]: Հայաստանի և հայ ժողովրդի նկատմամբ Թուրքիայի վարած քաղաքականությունը բացասական ազդեցություն է ունենում նաև Թուրքիայի հասարակության վրա: Թուրքիայի ղեկավարության կողմից սեփական ժողովրդի նկատմամբ վարած ինքնախաբեության քաղաքականությունը, սեփական պատմության կոծկումը և աղավաղումը հասարակության մեջ ծնում են այնպիսի հիվանդագին երևույթ, ինչպիսին ազգայնամոլությունն է: Երկու երկրների հարաբերությունների կարգավորման գործում գնահատելի ջանքեր են գործադրում միջազգային կառույցները, հատկապես Եվրամիությունը[3]: Հայ-թուրքական հարաբերությունների կարգավորումը Թուրքիայի համար Եվրամիությանն անդամակցելու նախապայման կարող է հանդիսանալ[4]: Սեփական պատմության հետ հաշտվելը, Հայոց ցեղասպանության ճանաչումը, Հայաստանի և մյուս հարևան պետությունների հետ հարաբերությունների կարգավորումը անհրաժեշտ են Թուրքիային, քանի որ դա ժողովրդավարացման

---

[1] **Քոչարյան Տ.,** Հայաստանի Հանրապետության ռազմական անվտանգության ապահովումը ազգային անվտանգության համատեքստում, Ե., 2012, էջ 327:

[2] **Bulent A.** Turkey and the Crisis in the Caucasus (CSIS 09.09.2008).

[3] **Kouchner.** Armenian-Turkish Dialog Vital for Peace in Caucasus (www.panarmenian.net//news/eng).

[4] Солана предлагает использовать армяно-турецкие отношения для решения Карабахской проблемы (http://www.armtoday.inf/default.asp/04/23/2009).

լուրջ խթան կհանդիսանա և կնպաստի բարեփոխումներ իրականացմանը և Եվրամիությանը անդամակցելուն[5]:

2002-2003 թթ.՝ դեռ մինչև 2008 թվականի «ֆուտբոլային դիվանագիտության» մեկնարկը, հայ-թուրքական հարաբերություններում զգալի աշխուժացում նկատվեց: 2003 թ. հունիսին Մադրիդում երկու երկրների արտգործնախարարներ Վ. Օսկանյանի և Ա. Գյուլի հանդիպման ժամանակ որոշվեց ակտիվացնել երկկողմ հարաբերությունների հաստատմանն ուղղված քայլերը, առևտրատնտեսական հարաբերությունները դարձան քննարկվող գլխավոր թեմաները: Միևնույն ժամանակ, թուրք դիվանագետները և հայ պաշտոնյաները, հայկական սփյուռքի որոշ ներկայացուցիչներ ներգրավվեցին «երկրորդ մակարդակի» դիվանագիտական գործընթացի մեջ[6]: 2003 թ. ամռանը թուրք զինվորականները մասնակցեցին ՆԱՏՕ-ի «Գործընկերություն հանուն խաղաղության» ծրագրի շրջանակներում Երևանում անցկացվող զորավարժություններին: Նույն թվականին պաշտոնական այցով Վաշինգտոնում գտնվող Էրդողանը հայտարարեց Հայաստանի հետ սահմանի բացման հավանականության մասին՝ հարուցելով ադրբեջանական կողմի դժգոհությունը[7]: 2004 թ. ապրիլին Թուրքիայի նախկին արտաքին գործերի նախարար Իլթեր Բյուրքեմենը «Հյուրիեթ» օրաթերթում հանդես եկավ Թուրքիայի կառավարության դեմ ուղղված քննադատությամբ, որում Հայոց ցեղասպանության ճանաչման դեմ ուղեգիծը համարեց անօգուտ և կոչ արեց աստիճանաբար մերձանալ Հայաստանին՝ նպաստելու Եվրոպայում հակաթուրքական տրամադրության նվազմանը[8]: «Սաբահ» օրաթերթի մեկ այլ հոդվածում նույնպես քննադատվում էր Հայաստանի նկատմամբ Թուրքիայի վարած քաղաքականությունը և ավելի չեզոք լինելու կոչեր էր արվում՝ նշելով, որ Ադրբեջանի հետ սերտ շփումները Թուրքիային զրկեցին միջնորդ լինելու հնարավորությունից և դարձրեցին Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության

[5] European Parliament Looking Forward to Normalization of Armenian-Turkish Relations (www.armtown.com/news).

[6] Turkey Seen Holding Secret Talks with Yerevan, Armenian Diaspora (Foreign Broadcast Information Service. Daily Report-Soviet Union, 16 June 2003 #0613).

[7] **Zulfugar Agayev.** Azerbaijani Could Turkey Spoil Nagorno-Karabakh Peace? 13 April 2004(http://wwww.tol.cz/look/TOLruslarticle.tpl?IdLanguage=1&IdPublication=4&NrIssue=59&NrSection=1&Nr.Aricle=11908).

[8] Հայ-թուրքական հարաբերություններին անդրադարձը անհրաժեշտ է (Ազգ, 8.VII.2004):

աչառու կողմ[9]: 2004 թ. ապրիլին «Ֆրանկֆուրտեր Ալգեմանյե Ցայտունգ» օրաթերթում տպագրված հարցազրույցում ՀՀ նախկին արտգործնախարար Վ. Օսկանյանը նշել է. «Անցած տարվանից ի վեր Թուրքիայի արտաքին գործերի նախարար Ա. Գյուլի հետ ունեցել եմ երեք հանդիպում: Առաջին հանդիպումը լավ էր, երկրորդը՝ պակաս լավ, երրորդը՝ վատ: Առաջին հանդիպման ընթացքում մեր ուշադրության կենտրոնում երկկողմ թեմաներն էին: Երկրորդ հանդիպման ընթացքում բանակցությունների առարկա դարձավ նաև Ղարաբաղյան հիմնահարցը: Երրորդ հանդիպման ընթացքում Ղարաբաղյան հիմնահարցը դարձավ հայ-թուրքական հարաբերությունների կարգավորման նախապայման: Այսպիսով, մենք հայտնվեցինք նախկին դիրքերում, ինչպես Թուրքիայի նախկին կառավարության օրոք»[10]: 2005թ. ապրիլին Թուրքիայի նախկին վարչապետ Ռ.Թ. Էրդողանը ՀՀ նախագահ Ռ. Քոչարյանին նամակ գրեց, որում առաջարկում էր ստեղծել պատմաբանների խումբ՝ 1915 թ. իրադարձությունները քննելու և որակելու համար: Հայկական կողմի պատասխանը մերժողական էր:

2008 թվականին Թուրքիայի վարչապետ Ռ.Թ. Էրդողանին հաջողվեց հաղթահարել խոր ներքաղաքական ճգնաժամը և ակտիվորեն ներգրավվել աշխարհաքաղաքական և տարածաշրջանային գործընթացներում: Թուրքիայի վարչապետը հավաստիացնում էր, որ պատրաստ է հանդես գալ միջնորդական առաքելությամբ՝ հարավսեթական հնգօրյա պատերազմում և ԼՂ հակամարտությունում, զուգահեռաբար ներկայացնելով «Կովկասում խաղաղության և հակամարտության կարգավորման պլատֆորմի» նախագիծը: Դրան նպաստեց այն, որ ՀՀ նախագահ Ս. Սարգսյանի նախաձեռնությամբ 2008 թ. հունիսին մեկնարկեց հայ-թուրքական հարաբերությունների կարգավորման գործընթացը, այսպես կոչված «ֆուտբոլային դիվանագիտությունը»: Էրդողանի համար այս գործոնների համադրումը լավ հնարավորություն էր նորովի ներկայանալու տարածաշրջանի պետություններին: Թուրքիայի համար ակնհայտ էր, որ առաջարկած

---

[9] Columnist Says Turkish Foreign Ministry Opposes Opening Border Gate with Armenia (Foreign Broadcast Information Service. Daily Report-Soviet Union, 13 October 2007#1011).

[10] **Hermann R.** Ein Gespräch mit Armenias Außenminister Vartan Oskanian "Die Ungewißheit wird ausdauern" 23.04.2004 (http://www.deutscharmenischegesellschaft.de/wp-content/uploads/2009/11/rbkkt-interviw-faz-oskanian.pdf).

նախագիծը ենթակա է ձախողման առանց Հայաստանի աջակցության[11]: Հայ-թուրքական բանակցությունները տևեցին մի քանի փուլ և ավարտվեցին 2009 թ. հոկտեմբերի 10-ին Ցյուրիխում՝ արձանագրությունների ստորագրմամբ: Ինչպես ցույց տվեցին հետագա իրադարձությունները, Թուրքիան պատրաստ էր բանակցությունների, սակայն պատրաստ չէր դրանց հետևանքներին: Հայ-թուրքական բանակցությունների սկզբնական փուլում թուրք-ադրբեջանական հարաբերությունները ստացան բավական լարված բնույթ՝ փոխադարձ մեղադրանքներով, սակայն հետագայում դրանք ավելի սերտացան: Թուրք-ադրբեջանական հարաբերությունների իրավապայմանագրային հենքը շարունակում է զարգանալ, և մինչ օրս կնքվել են մոտ 500 միջպետական պայմանագրեր[12]: Վերջին ժամանակներս գաղափարախոսական առումով Թուրքիայի վարած քաղաքականությունում նկատվում են ճգնաժամային տարրեր, թուրքական քաղաքական էլիտան ձգտում է երկիրը այդ գործընթացից դուրս բերել՝ որպես տարածաշրջանային գերտերություն և իսլամական դերակատար[13]: ԼՂ հակամարտության կարգավորման գործընթացի մասով սա պայմանավորված է հիմնականում երկու հանգամանքով՝ Թուրքիայի ակտիվացմամբ Մերձավոր Արևելքում և Ռուսաստանի Դաշնության մտահոգությամբ՝ կապված Հարավային Կովկասում Թուրքիայի աննախադեպ ակտիվացմամբ: ԱՄՆ-ի և ՌԴ-ի հակասությունների դաշտում Թուրքիայի մանևրելու ազատությունը որոշակի չափով սահմանափակվել էր՝ Իսրայելի հետ հակասությունների և միջուկային ծրագրերի շուրջ Թուրքիայի և Իրանի Իսլամական Հանրապետության մերձեցման հանգամանքից ելնելով: Թուրքիայի արտաքին քաղաքականությունը շեղվել է դեպի Հարավ և Արևելք: Այդ քաղաքականության մեջ մեծ դեր ունի կրոնական գործոնը, որի ապացույցն էր նաև իսլամական կոչերով հանդես եկող «Արդարություն և զարգացում» կուսակցության բացարձակ հաղթանակը Թուրքիայի 2011 թվականի խորհրդարանական ընտրություններում: Թուրքիայի քա-

---

[11] Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանության նախարարության Դրաստամատ Կանայանի անվան ազգային ռազմավարական հետազոտությունների ինստիտուտ (Ռազմավարական անվտանգային հետազոտություններ, հ. 3, Ե., 2014, էջ 333):

[12] **Kanbolat H.** Towards a New Era in Turkish-Azerbaijan Relations (http://www. todayszama.com/columnist-254100-towards-a-new-turkish-azerbaijan-relations.html).

[13] **Հարությունյան Ս.,** Թուրքիա. հայտ կայսերական քաղաքականության համար (21-րդ դար, 2008, N 2, էջ 132):

ղաքական փոփոխությունը մեծավ մասամբ պայմանավորված է Եվրամիությանն անդամակցելու մերժման փաստով: Թեև Եվրամիությունը բացեիբաց չի հայտարարել մերժման մասին, սակայն այդ գործընթացի ձգձգումը, այլ խոչընդոտների առաջքաշումը մեկնաբանվում են նմանապես թուրք հասարակության և քաղաքական ուժերի կողմից[14]: Սա է փաստում նաև 2011 թ. ապրիլին Շանհայան համագործակցության կազմակերպությանը Թուրքիայի ներկայացրած հայտը՝ նրա հետ երկխոսության գործընկեր դառնալու վերաբերյալ[15]:

Հայ-թուրքական հարաբերությունների կարգավորման գործընթացը շարունակում է մնալ սառեցված վիճակում: Թեև ԱՄՆ-ի կողմից հայ-թուրքական հարաբերությունների կարգավորման հարցում Թուրքիայի վրա գործադրվել են որոշակի ճնշումներ՝ Թուրքիայի ներքաղաքական և արտաքին քաղաքական մակարդակներում շարունակում են շեղվել ձեռք բերված պայմանավորվածությունից՝ հարցի կարգավորումը կապելով Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության հետ[16]: Չնայած հարաբերությունների կարգավորման գործում Թուրքիայի բացասական դիրքորոշմանը՝ թուրքական իշխանությունները փորձում են միջազգային հանրությանը մոլորության մեջ գցել՝ պնդելով, որ հայկական կողմի հետ շարունակվում են բանակցությունները[17]: Հայաստանի իշխանությունների՝ թուրքական ապակողմնորոշիչ դիվանագիտական ջանքերից հեռու մնալու քայլը նպաստում է տարածաշրջանային հարցերում առաջատար դեր զբաղեցնելու Թուրքիայի նկրտումների զսպմանը՝ ՌԴ-ի դերի ակտիվացման ներքո: Տարածաշրջանային անվտանգության համատեքստում թուրք-ադրբեջանական ռազմավարական հարաբերությունները բարելավվում են՝ հայ-

---

[14] **Владимир С.** Евросоюз должен активизировать свою политику в Закавказье /The Wall Street Journal, USA (hptt://www.memo.ru/hr/hotpoints/caucas1).

[15] **Bulent A.** Turkish Policy towards Central Asia, Foundation For Political, Economic and Social Research, Policy Brief, April 2008#12.

[16] **Gorvett J.** Turkey Plays Big Brother to Azerbaijan in Opening Skrimishes over Control, ինչպես նաև **Овсепян Л.** Турецко-американское сотрудничество в контексте модернизации турецких ВВС, Регион и мир (Научно-аналитический журнал ИПП, вып. 1, Е., 2010).

[17] Եվրոպական իրավունքի և ինտեգրման կենտրոն, Թուրքիա-Եվրամիություն-Հայաստան, մարտահրավերներ և հնարավորություններ, միջմասնագիտական հետազոտություն, Ե., 2009:

թուրքական հարաբերությունների սառեցմանը զուգահեռ[18]: Ադրբեջանի հետ Թուրքիայի ռազմավարական պարտավորություններն ակնհայտորեն գերակայում են հայ-թուրքական հարաբերությունների կարգավորման գործընթացում[19]: Թուրքիայի խորհրդարանը 2011 թ. մարտի 11-ին վավերացրել է 2010 թ. օգոստոսի 16-ին ստորագրված՝ «Թուրքիայի և Ադրբեջանի միջև ռազմավարական գործընկերության և փոխադարձ օգնության մասին» համաձայնագիրը, որը Ադրբեջանի Միլի Մեջլիսը վավերացրել է 2010 թ. դեկտեմբերի 21-ին[20]:

ՀՀ ազգային անվտանգության տեսակետից Թուրքիայի տարածաշրջանային դերի փոփոխությունը վտանգներ է պարունակում՝ կապված թե՛ Հայաստանի նկատմամբ վարվող ոչ բարենպաստ քաղաքականության, թե՛ թուրք-ադրբեջանական դաշինքի հետագա ամրապնդման հետ: Թուրքիայի՝ տարածաշրջանային գերտերության վերածման քաղաքականության կարևոր բաղադրիչն է նաև Հարավային Կովկասում նրա դիրքերի ամրապնդումը՝ Ադրբեջանի հետ ռազմաքաղաքական դաշինքի ձևավորման միջոցով, որն ամրագրված է «Նպատակ-2023» ծրագրում և ամրապնդված 2010 թ. օգոստոսի 16-ի Բաքվի համաձայնագրով[21]:

Թուրք-ադրբեջանական քաղաքականությունն ուղղված է Հայաստանի և Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության հաղորդակցային մեկուսացմանը, այդ թվում՝ տարածաշրջանային մակարդակում, ինչպես նաև հայկական պետությունների տնտեսական հյուծմանը: Ադրբեջանին հաջողվեց ձախողել ԱՄՆ-ի, ՌԴ-ի, Ֆրանսիայի և Շվեյցարիայի ներգրավումը հայ-թուրքական հարաբերությունների կարգավորման գործընթացին, որն ուղղված էր տարածաշրջանում լարվածության թուլացման առավել կարևոր խոչընդոտներից մեկի հաղթահարմանը: Ադրբեջանի և Թուրքիայի մարտավարությունն է հայ-թուրքական հարաբերությունների կար-

---

[18] Armenia-Turkey: The Great Debate, August 2009, European Stability Initiative (http://www.esweb.org/index.php?lang=en&id=322&debateID=2&slideID=1#ftnref2010).

[19] **Арешев А.** Вооруженные силы и внешнеполитический курс Турции на современном этапе (Вопросы стратегии и безопасности, Е., 2009).

[20] **Овсепян Л.** Модернизация вооруженных сил Турции и военная промышленность, Е., 2010.

[21] **Էվոյան Լ.** Ադրբեջանի Հանրապետության և Թուրքիայի Հանրապետության միջև ռազմավարական գործընկերության և փոխադարձ օգնության մասին պայմանագիրը՝ թուրք-ադրբեջանական երկկողմ հարաբերությունների որակապես նոր փուլի սկիզբը (Ակունք, 2012, N 3, էջ 68-80):

գավորումը պայմանավորել Ղարաբաղյան հիմնահարցի կարգավորման հետ, որը հնարավոր է ոչ միայն ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի շրջանակներում, այլ նաև տարածաշրջանային զարգացումներում Անկարային հատուկ դեր վերապահելու դեպքում: Լեռնային Ղարաբաղը և Հայաստանը թուրք-ադրբեջանական ցամաքային շրջափակման պայմաններում պահելու քաղաքականության շրջանակներում Ադրբեջանն օգտագործում է քաղաքական, դիվանագիտական և տնտեսական լծակներ՝ տարածաշրջանային և արտատարածաշրջանային տրանսպորտային, հաղորդակցային և այլ ենթակառուցվածքներում Հայաստանը և Լեռնային Ղարաբաղը շրջանցող ուղիներով անցկացնելու, Հայաստանը աշխարհին կապող ռազմավարական նշանակության հաղորդակցային ուղիների վրա վերահսկողություն հաստատելով[22], ինչպես նաև երկու հայկական պետությունների էներգետիկ անվտանգությունը խաթարելու համար[23]: Հաղորդակցային մեկուսացման քաղաքականության ընդհանուր շրջանակներում պետք է դիտարկել նաև Ստեփանակերտի օդանավակայանի վերագործարկման հեռանկարների շուրջ Թուրքիայի և Ադրբեջանի բարձրացրած աղմուկը և սպառնալիքները, այդ թվում՝ ուժի գործադրումը՝ Թուրքիայի օդային տարածքը հայաստանյան չվերթների համար փակելու վերաբերյալ[24]: Տարածաշրջանում առկա հակասությունների խորացմանն է նպաստում նաև Ադրբեջանի սանձազերծած և թուրքական կողմի հետ սերտ համագործակցությամբ իրականացվող սպառազինության մրցավազքը[25]: Ադրբե-

---

[22] **Kotanjian H.** Demythologization of Nabucco and Resetting of the Madrid Principles: Key to Peacefully Breaking the Karabakh Deadlock (http://www.ingepo.ru/en/materials/405/Demythologization-of-Nabucco-resetting-of-the-Madrid-principlesia-key-to-peacefully-breaking-the-karabak-deadlock) ինչպես նաև И.А."REGNUM" "Баку проявил интерес к покупке грузинского отрезка газовой магистрали из России в Армению„ 20.08.2010 (http://www.regnum.ru/news/1317137.html) ինչպես նաև И.А."REGNUM" **Акопян В.** Газопровод из России-важнейший элемент энергетической безопасности Армении (http://www.regnum.ru/news/1317256.html) ինչպես նաև И.А."REGNUM" Ереван не против вхождения Баку в частичное владение стратегической газовой трубой Россия-Армения, 02.03.2011 (http://www.regnum.ru/news/1379773.html).

[23] Տե՛ս Азербайджан в СБ ООН призвал остановить деятельность АЭС Мецамор, "Day.Az"21 апреля 2012 (http://www.news.day.az/politics/328216.html).

[24] И.А."REGNUM" Турция может закрыть для Армении свое воздушное пространство-источник, 08.10.2012 (http://www.regnum.ru/news//578909%.html).

[25] **Мурад Б**. Аяр-секретарь Министерства национальной обороны Турции: Турция может передать Азербайджану технологии для прозводства всех видов классического вооружения, "azeri.ru"(http://www.azeri.ru/papers/azerizzv_az/910321).

ջանը քայլեր է ձեռնարկում հայկական կողմի նկատմամբ գերազանցության հասնելու և ուժերի ռազմաքաղաքական հավասարակշռությունը իր օգտին փոխելու, Ղարաբաղյան հարցում իր քաղաքական և ռազմաքաղաքական շանտաժի արդյունավետությունը մեծացնելու ուղղությամբ[26]: Թուրք-ադրբեջանական նշված քաղաքականությունը լրացուցիչ հնարավորություն է ստեղծում Վրաստանի համար, որը հավակնում է Հայաստանի և Ադրբեջանի տարածաշրջանային հաղորդակցային հանգույցի դերին[27]: Ադրբեջանի և Վրաստանի շահերը համընկնում են տարածքային ամբողջականության սկզբունքի՝ միջազգային իրավունքի այլ հիմնարար սկզբունքների, այդ թվում՝ ազգերի ազատ ինքնորոշման սկզբունքի նկատմամբ գերակայության հարցում. նրանք տարբեր միջազգային կազմակերպություններում սատարում են միմյանց: Թուրքիան, չնայած Հյուսիսային Կիպրոսի հիմնախնդրում իր հակառակ դիրքորոշմանը, սատարում է Ադրբեջանին և Վրաստանին[28]: Թուրքիայի ներդրումները և Տրանսանատոլիական գազամուղի կառուցման պայմանագրի ստորագրումը Ադրբեջանի համար հնարավորություն ստեղծեցին Թուրքիայում ձևավորելու ազդեցիկ տնտեսական լոբբի, որը մեծավ մասամբ զբաղվում է քաղաքական գործունեությամբ: Այդ լոբբին եղել է 2012 թ. փետրվարի 26-ին Ստամբուլում կայացած «Խոջալուի ցեղասպանությանը» նվիրված երթի կազմակերպիչներից մեկը: Հայաստանի անվտանգության տեսակետից դա վտանգավոր զարգացում է, քանի որ «եղբայրական Ադրբեջանի» շահերի պաշտպանությունը Թուրքիայի համար, բացի քաղաքական նշանակությունից, ձեռք է բերում նաև տնտեսական նշանակություն[29]:

Հայոց ցեղասպանության հարյուրամյակի նախաշեմին Թուրքիան ակտիվացրել էր դրա միջազգային ճանաչմանը խոչընդոտելու քաղաքականությունը՝ ձևավորելով հակազդման նոր մեխանիզմներ: Թուրքիայի

---

[26] Президент Ильхам Алиев “Азербайджан восстановит свою территориальную целостность„“Day.Az” 26.06.2012 (http://www.news.day.az/politics/340417.html).

[27] **Минасян С.** Армяно-грузинские отношения:динамика и современное состояние (http://www.bs-kavkaz.org/2012/02/armjano-gruzinskie-otnoshenija-dinamika-i-sovremennoe-sostojanie).

[28] Новый формат грузино-азербайджано-турецкого сотрудничества не направлен против какой-либо третьей страны “ArmeniaToday” 09.06.2012 (http://www.armtday.ifo).

[29] Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանության նախարարության Դրաստամատ Կանայանի անվան ազգային ռազմավարական հետազոտությունների ինստիտուտ (Ռազմավարական անվտանգային հետազոտություններ, հ. 4, Ե., 2014, էջ 47):

որդեգրած ռազմավարության մեջ էական էին երեք զարգացումներ: Առաջին՝ հակահայկական գործունեություն ծավալող կառույցների ջանքերի միավորման և համակարգման մեխանիզմների ստեղծում, օրինակ՝ «Նորագույն պատմության ուսումնասիրության կենտրոնը», որի աշխատանքները համակարգում է վարչապետի գլխավոր խորհրդականը[30]: Երկրորդ՝ Ադրբեջանի հետ պետական մակարդակով համագործակցություն՝ «Խոջալուի ցեղասպանության» քարտի խաղարկման առումով՝ ուղղված Հայոց ցեղասպանության միջազգային ճանաչման կասեցմանը: Թուրք-ադրբեջանական լոբբինգի միավորման նախաքայլը 2012 թ. ապրիլին թուրքական «Հայերի անհիմն պնդումների դեմ պայքարի կազմակերպության» և «Աշխարհասփյուռ արբեջանական համայնքների կենտրոնի» միջև համագործակցության պայմանագրի կնքումն էր[31]: Երրորդ՝ Թուրքիայի ռազմավարությունը նպատակաուղղված է Հայկական սփյուռքի պառակտմանը՝ հակասություններ առաջ բերելով նրա ներսից քայքայմանը: Թուրքիան իր դեսպանությունների և պատվիրակությունների միջոցով ձգտում է ուղիղ կապեր հաստատել Հայկական սփյուռքի տարբեր կառույցների հետ՝ դրանով իսկ ջանալով Հայոց ցեղասպանության միջազգային ճանաչման խնդրում նրանց դրդելու դեպի ավելի մեղմ դիրքորոշման: Թուրքիան Հայոց սփյուռքի հետ կապերի հաստատման գործում ձգտում է օգտագործել թուրքահայերին: 2016 թ. ապրիլյան քառօրյա պատերազմում Թուրքիայի աջակցությունը Ադրբեջանին առավել քան ակնհայտ էր: Հայաստանը պետք է օգտագործի Թուրքիայում 2016 թվականի հուլիսյան հեղաշրջման անհաջող փորձից հետո ստեղծված իրավիճակը, որպեսզի հնարավորինս չեզոքացնի Թուրքիայի միջամտությունը Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտությունում: Հայաստանը ինչպես հարկն է չօգտագործեց այն լարված իրավիճակը, որը առաջացել էր Ռուսաստանի և Թուրքիայի միջև ռուսական Սու-24 ինքնաթիռի խոցման հետևանքով: Թուրքիայի և Ռուսաստանի հարաբերություններին նոր հարված հասցվեց 2016թ. դեկտեմբերին՝ Թուրքիայում Ռուսաստանի դեսպանի սպանությամբ: Այսպիսով, Հայաստանը կարող է օգտվել Թուրքիայում ստեղծված իրավիճակից՝

[30] **Omer Sahin** "Hasan Cemal'in 2015, Devet' in 2015, Devletin icinde"gizlice kurulan merkez "Radikal" 24.09.2012.

[31] ASIMDER ve BDM' deb Ermeni Diasporasina karsi isbirligi (http://www.hristiyangazete.com/2012/04/asimder-ve-bdmden-ermeni-diaspora-karsi-isbirligi//#UMRDeuRORQA).

վերջինիս Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտությունում միջամտության և հակահայկական լոբբինգի չեզոքացման համար:

АРМЯНО-ТУРЕЦКИЕ ОТНОШЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РА

МНАЦАКАНЯН А.С.

Резюме

Напряженность армяно-турецких отношений прежде всего обусловлена выдвижением Турцией определенных предварительных условий и отсутствием дипломатических отношений. Сказанное создает ряд угроз для национальной безопасности Армении. Республика Армения стремится к урегулированию отношений с Турцией и готова вступить в конструктивный диалог без каких-либо предварительных условий.

ARMENIAN-TURKISH RELATIONS IN THE CONTEXT OF NATIONAL SECURITY OF THE RA

A. MNATSAKANYAN

Abstract

The tension in Armenian-Turkish relations first of all is determined by rising of certain pre-conditions to Armenia by the side of Turkey, and by the absence of diplomatic relations between two countries. This policy has given rise to a number of threats to the national security of Armenia. Armenia seeks to achieve regulation in relations with Turkey and is ready to start a constructive dialogue without any pre-conditions.